

## Sosyalizm ve Örgütlenme -I-

Sosyalist harekette yerleşik yaklaşım, örgütlenme sorununu bir parti sorunu olarak, parti ekseninde ele alınan bir sorun olarak koyar. Sosyalizm hedefini benimseyen, bunun için mücadele eden, bu mücadeleye katılması öngörülen çeşitli kesimlerin eylemlerinin tek bir parti tarafından düzenlenmesi hareketin zaferi için zorunlu, bir önkoşul sayıldığı için, böyle bir partinin varolmadığı durumlar, «örgütsel dağınıklık» hatta düpedüz «örgütsüzlük» olarak nitelenir.

Yakın döneme kadar, Türkiye Sosyalist Hareketi dediğimiz sınırları iyice belirsizleşmiş alanın da bu durumda olduğu söyleniyor ve «örgütlü bir sosyalist hareket» haline gelebilmenin ilk koşulu olan partinin nasıl oluşturulabileceği sorusu soruluyordu. Bu soruya verilen cevaplar iki kategoriye ayrılabilirdi. Birinciler, varolan gruplardan birinin adını veren ve parti misyonunu onun hakettiğini, yerine getireceğini öne sürenlerdi. İkincisi ise, birkaç grubun birleşmesini öngören çeşitli türden formüllerdi.

Fakat hepsinin de zihninde canlandığı «örgütlü sosyalist hareket» tablosu ana hatlarıyla aynıydı. Hedeflenen parti, işçi ve öteki emekçi sınıf ve tabakaların ekonomik-mesleki kuruluşlarından, öğrenci-aydın örgütlerinden, kültür ve sanatın çeşitli kollarında faaliyet gösteren derneklerden oluşan bir örgütsel sistemin odağında, onun genel yönetici ve yönlendiricisi olarak yer almaktadır. Kendisi bu işlevleri yerine getirmek üzere kurulmuş bir örgütlenmedir ve içinde, devlet iktidarını ele geçirmek için tesbit edilen yolun, mücadele biçiminin gerektirdiği özel örgütler yer almaktadır. Parti, hem bu yapısını güçlendirmeye çalışır ve hem de parti üyelerinin yönetiminde olması tercih edilen çevresindeki örgütsel sistemi, tesbit edilen iktidar stratejisi doğrultusunda yönetir, yönlendirir.

İktidarın ele geçirilmesi konusunda birbirinden önemli ölçüde farklı görüşlere sahip olan başlıca grupların hemen tümü şu yukarıda ana hatlarıyla çizilen tablo ve işleyişi temel almaktadırlar. Nitekim hemen hepsinin kendi gençlik, kadın ve çeşitli kültür örgütleri vardır ve bunu bir sendikalar grubu, memur, köylü ve öteki kesim örgütleriyle tamamlamaya çalışmaktadırlar. Yani her biri de şu anda hedeflenen partinin prototipi durumundadırlar. Bir kısmı şimdiden parti sıfatını taşımaktadırlar. Yani, iktidar mücadelesini verebilmek için gerekli örgütsel sistemini esas olarak oluşturduğunu, bundan sonra bunu daha yetkinleştirmek, gücünü artırmak için çalışacağını kabul etmektedir. Bir kısım gruplar ise «Proletarya partisini yaratma», «Proletarya partisini inşa», «Partileşme» adı verdikleri süreçleri yaşamakta olduklarını belirterek öngördükleri mücadele biçimlerinin gerektirdiği parti ve örgütsel sistemin yakında oluşabileceğini duyurmaktadırlar.

«Türkiye Sosyalist Hareketi»nin fazla geniş olmayan alanında sayıları 10'un üzerinde parti ve partileşmekte olan grubun varolması ve bundan fazla sayıda küçük grubun da «Parti» olma yolunda uğraş veriyor olması tam bir kaos durumu yaratmıştır. Her biri gelişip ileride hareketin genel alanında en büyük güç haline gelebileceğini, böylece «sosyalist hareketin tek partisi» olma meşru konumuna erişeceğini düşünen gruplar arasında rekabet ve çatışmaların neredede duracağını kestirmek mümkün değildir.

Mücadele halindeki gruplardan yer yer öfkeyle yükselen tavır alma çağrıları karşısında ne yapacağını şaşırarak ve çatışmaların ürktücü boyutlara varışı nedeniyle tercih yapması daha bir zorlaşan hayli kabarıklık bir kesim, ya kendi kabuğuna çekiliyor ve karamsar bir bekleyişin pasifizmine kapılıyor; ya da sırf «tavırsız» görünmemek için görece büyük grupların geniş taraftar kesimi içine sığınarak aynı bekleyişi sürdürüyor.

Tıpkı kargaşalık dönemlerinde tüm yetkiyi elinde toplamış bir kurtarıcının bütün sorunları çözümleyeceğine ilişkin düşüncenin güçlenmesi gibi; Türkiye Sosyalist hareketinin bu kaos durumunda da, hareketin büyük çoğunluğunu kapsayan bir parti ve onun etrafındaki uyumlu örgütlü sistem tablosu idealize ediliyor ve şu anda karşılaşılan tüm olumsuzlukların ancak bu tablo gerçekleştirilirse giderileceği inancına sarılıyor.

Belki çok yakın görüşlere sahip grupların neden birleşmediği sorulabilir ve eleştirilebilir. Bunda öznel etmenlerin payı olduğu söylenebilir. Ama bu birleşme tutumu pekala partinin homojenliği gibi yine kimsenin iltiraz edemeyeceği ve yerleşik «örgütlenme» yaklaşımının önemli bir ögesi olan ilkeye tıztizlikle uymak olarak savunulabilir. Dolayısıyla bu gün parti, siyaset v.b. adlarla tanımlanan grupların, sosyalist hareketin genel alanında iktidarı ele geçirmek, tek meşru parti konumuna sahip olmak için gösterdikleri çabaların, yerleşik yaklaşıma tamamen uyumlu olduğu ve «birlik» çağrılarında dile getirilen tek parti etrafında «örgütlü sosyalist hareket» idealine kesinlikle aykırı sayılamayacağı teslim edilmelidir. Eğer ufukta bu idealin gerçekleşme imkânı görülmüyorsa, bunun nedeni söz konusu grupların tutumu değildir. Asıl neden, hem bu grupların hem de bu gruplara çeşitli «birlik» önerilerine neden sırt çevirdiklerini soranların ortakça benimsediği yerleşik örgütlenme yaklaşımında aranmalıdır ve oradadır.

O halde bizim bu yazıda açıklamaya çalışacağımız ilk konu, sosyalist hareketin örgütlenme sorununa ilişkin yerleşik yaklaşımın köklü yanlışlar içerdiği. Bu yaklaşımı eleştireceğiz ve bunu yaparken daha önce Birlikim'in 37. (Mart 1978) sayısında ana çizgi-

leriyle anlattığımız kendi yaklaşımımızı da açıklamış olacağız.

Bu arada şüphesiz M. Ali Aybar'ın örgütlenme sorununa ilişkin tezlerinden de sozietmemiz gerekecek. Bilindiği üzere M. Ali Aybar, 1978 Ağustos'unda **Cumhuriyet** gazetesinde «Marksizmde Örgüt Sorunu» adı altında yayımlanan bir seri yazıda bizim yerleşik yaklaşım diye nitelediğimiz ama genellikle «Leninist örgüt teorisi» denilen yaklaşımı şiddetle eleştirerek yeni görüşler ileri sürdü. Daha sonra bu görüşlerini «Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür» adlı kitabında da yayımladı.

Gerek **Birikim**'in 37'nci sayısında yer alan görüşleri ve gerekse M.A. Aybar'ın görüşlerini okuyan birçok kimse, bunların arasında önemli paralellikler olduğu izlenimini edinebildi. Sanırsız bunun en büyük nedeni her iki görüş sisteminin de yerleşik örgütlenme anlayış ve uygulamasına benzer terimleri kullanarak karşı çıkar nitelikte oluşlarındadır. Bir diğer önemli neden de, gerek Aybar'ın gerekse **Birikim**'in örgütlenme ile üretim tarzı arasındaki ilişkiyi vurgulamalarıdır.

Fakat daha dikkatli bir bakış bu iki eleştirinin çıkış noktalarının çok farklı olduğunu görebilir. Sayın Aybar'ın örgütlenme ve üretim tarzı arasında kurduğu bağlantılar ile **Birikim**'de aynı konuyla dolaysızca ilgili konularda yapılan analizler, büyük farklılıklar göstermektedir. Bunları ileride geniş biçimde anlatacağız.

Bu ilk bakışta benzer gibi görünen noktalardaki farklılıklar yanında, apaçık farklılıklar, ayrılıklar da var. Bunların ilk göze batanı Lenin'in değerlendirilmesinde. Aybar, burjuva nitelikte dediği örgütlenme anlayışının ve «örgüt modeli»nin, Marksizme Lenin tarafından empoze edildiğini ileri sürüyor ve bu temel iddiasını Marx ve Lenin'in örgütlenme sorunu ile yakından ilgili görüşlerini karşı karşıya getirerek kanıtlamaya çalışıyor.

Marx ve Lenin'in bu ve öteki konulardaki görüşleri arasında tam bir uygunluk olduğunu ileri süreceğiz. Hem Marksizmin bilim olma niteliğini vurgulamak hem de böyle tam tekabül yetler aramak anlamsızdır. Bir görüşler karşılaştırmasında görülecek farklılıklar yöntemsel bir farklılığın ürünü değil, görüşleri karşılaştırılan kişilerin lehinde veya aleyhinde bir puanlamanın konusu olamaz, olmamalıdır. Kaldı ki Aybar, özellikle «kendiliğindenlik» ve «billincilik» ayrımı konusunda Marx ve Lenin'i karşılaştırıyor ve arada Lenin aleyhinde çok büyük farklılık, adeta bir kopma bularak, bunu eleştirilerinin temeli, tezlerinin çıkış noktası yapıyor. Biz, arada bu denli büyük olmasa bile, bir farklılığın olduğunu kabul ediyoruz ama bunu Aybar'ın tersine Lenin'in en dikkate değer katkılarından biri olarak nitelemekteyiz.

Fakat **Birikim** okurları bilmektedirler ki bizim bu konuda söylediklerimiz, yerleşik «Leninizm»'in aynı konuda söylediklerinden **İçerik** olarak farklıdır. Ve bu fark en az Aybar'la olan kadardır.

İlerde bu konuyu dolaylı olarak yeniden ele alacağımız için, şimdilik değinmekle yetiniyor ve Aybar'ın asıl üzerinde durulması gereken tezlerine geliyoruz.

Aybar, örgütlenme konusunun Marksizmde teorik bir sorun olarak ele alınmadığı görüşünden başlıyor. Bu önemli, ciddi bir iddiadır ve bunu ileri sürmekle

Aybar bize, örgütlenme sorununu, eleştirdiği «Leninist örgüt teorisi»nden çok daha değişik bir teorik çerçevede inceleyeceğini söylemiş oluyor.

Gelgelelim Aybar, üretim tarzları ile örgütlenme biçimleri arasında ilişki olduğu, bir başka deyişle her üretim tarzının kefiğine göre —özgü— bir örgütlenme biçimine sahip olduğu konusu gibi gerçekten de «Leninist» sıfatlı yerleşik «örgüt teorisi»nce hiç ele alınmamış bir konuyu incelemesine dahil etmekle birlikte; hiç te farklı bir teorik çerçeve kurmamıştır.

Vardığı sonuçlar bunu apaçık göstermektedir. Aybar, «Leninist örgüt teorisi» denilen görüşler sisteminde şimdiye kadar hangi teorik çıkarışlar yapıldıysa onları aynen yinlemektedir. «Leninist örgüt modeli»ni eleştirenler, onun «işçi sınıfına bilinç dışardan verilir» önermesine dayandığını ileri sürmüşler ve bu önermeyi yadsıyarak «işçi sınıfının kendiliğinden hareketi» temasını vurgulamış, «sosyalist bilincin işçi sınıfının öz bilinci» olduğu önermesinin doğruluğunu savunmuşlardır.

Ancak bunların —bildiğimiz kadarıyla— hepsi, «Leninist örgüt modeli»nin merkezileştirmesini, —dolayısıyla hiyerarşik bir yapı oluşunu— sıkı disiplinliliğini eleştirmiş ama, önerdikleri örgüt modelinin, bu özelliklerin tam karşısı özelliklere sahip olması kaygı ve iddiasında bulunmamışlardır.

Oysa Aybar, önerdiği «yatay örgütlenme modeli»nin, «Leninist örgüt»te tesbit ettiği özelliklerin tam karşısı özelliklere sahip olduğunu söylemektedir. Bu «yatay örgütlenme modeli», Leninist örgüt modeli gibi piramidal bir yapı değil, tersine «içice halkalar biçiminde düşünülebilecek» bir yapıdır.

Aybar bu modelin sosyalist üretim tarzına uygun olduğunu ileri sürmektedir. Ve zaten örgütlenme biçimleri ile üretim tarzları arasında ilişki olduğu konusunu da bu amaçla işlemektedir.

Burada bu konunun işlenmiş olmasını eleştiriyor değiliz. Tersine «örgütlenme sorunu»nın düğüm noktası bu konuyla çok yakından ilgilidir. İtirazımız, eleştirdiğimiz bu konunun işleniş biçimidir.

Aybar kitabının baş kısmında uzun uzun «bilimsel yöntem»den söz etmektedir. Anlattıkları gayet açıkça göstermektedir ki o eksiksiz bir pozitivisttir. Üretim tarzları ile örgütlenme biçimi arasındaki ilişkiyi bir pozitivistin ölçüleri içinde ele aldığı için, vardığı sonuçlar yetersiz ve yüzeysel kalmıştır. Şöyle ki, Aybar, pozitivist yaklaşıma uygun olarak önce örgütlenmenin bir olgu olarak rasyonel özünü saptıyor:

«Örgütlenme önce, karşımıza pratik bir sorun olarak çıkar: insanların, aynı amaçla bir araya gelmeleri, belirli bir hedefe ulaşmak için güçbirliği yapmaları olgusu olarak... İnsanlar, tarihin karanlık dönemlerinden beri, bir tek kişinin gücünü aşan işlerde, ya da güçlerini birleştirerek işi kolaylaştırabileceklerinin anlaşılması halinde, ya da benzeri hallerde, birlikte çalışmayı, işbirliği yapmayı, dayanışmayı yeğlemişlerdir. İşin sürekli olması halinde ise, dayanışma ve işbirliğinin düzenli biçimde sürdürülmesini sağlayan, önceden kabul ettikleri kurallara göre çalışmışlardır.» (M.A. Aybar a.g.e., s. 42)

Daha sonra ise bu rasyonel özün sınıflı toplumlar da egemen sınıf tarafından çarpıtıldığını söylemektedir:

«Örgütlenme toplumsal yaşamın doğal sayılması gereken bir olgudur. Ama örgütlenmenin toplum içindeki işlevini gereği gibi kavrayabilmek için, bu olgunun gerisine geçmek, örgütlenmenin toplumsal yapılar içindeki yerini saptamak gerekir. Yani bu olgu teorik olarak irdelenmedikçe örgütlenmenin oynadığı rolü anlamak, sınıflı toplumlar da örgütün egemen sınıfın çıkarlarına hizmet ettiğini görmek olanaksızdır.» (M.A. Aybar a.g.e., s. 42)

Bu olumlu-olumsuz ayrımı yapma yöntemini akıldan tutalım ve yukarıda verilen iki alıntı üzerinde duralım: «Örgütlenme... insanların... belirli bir hedefe ulaşmak için güçbirliği yapmaları» mıdır ? İlk sorumuz bu.

Aybar, alıntı yaptığımız yerde genellikle güçbirliği, bazan da işbirliği kavramını kullanıyor.

Örgütlenmiş insanlar arasındaki ilişkiler **güçbirliği** veya **işbirliği** olarak nitelenecek ilişkiler midir; yoksa **işbölümü** ilişkileri midir?

Kelimeler üzerinde oynadığımız sanılmamalıdır. Çünkü yukarıdaki kavramların her biri, belli bir olaya, işe katılmanın değişik biçimlerini ifade ederler.

Güçbirliği, öğelerin eylemliliklerine bir sınırlama getirmeden kurulan ilişkidir. Ulaşılmak istenen hedefe kendi eylemliliği ile varabilmek amacıyla olan, eylemliliği **nitelik** olarak bu hedefin gerektirdiği kapsamılıkta olan öğeler ya da kişiler arasında, hepsinin ortakça duyduğu niceliksel eksikliğin giderilmesi için kurulum.

Örneklelim. «Tarihin karanlık dönemleri»nde kendilerinden kuvvetli bir hayvanı öldürmek için ona birlikte saldıran ve esnada hepsi de **türdeş bir eylemlilikte** bulunan insanların güçbirliği yaptıklarını söyleyebiliriz. Zamanımızda hepsi de diyelim iktidarı almak hedefini kollayan partilerin yaptıkları ittifak da yine bir güçbirliği ilişkisidir. Eylemliliklerine bir sınırlama getirmeyen, her biri ötekini kendisinin güç eksikliğini giderecek bir öge olarak görür. Her parti iktidarı ele geçirmek için tesbit ettiği kendi eylem programını uygular.

**İşbirliği** biraz daha değişik bir ilişkidir. Bu ilişki, birbirlerine **aynı türden** katkılar yapabilecek taraflar arasında kurulur. Yine partilerden örnek verecek olursak, diyelim programını ağırlıkla terör, askerî eylemler üzerine kurmuş bir parti ile bu tür eylemlere aynı ağırlığı vermemiş ya da vermiş bir öteki parti arasında, birbirlerine bu «işler planında yardımcı olmak, bunları birlikte düzenlemek üzere işbirliği yapılabilir. Üretim yapan insanlar arasında kurulan işbirliği ilişkileri de böyledir. Bir sarac ile kunduracı, terzi ile dokumacı, aynı olayla görece değişik yönlerden ilgilenen araştırmacılar arasında işbirliği olabilir.

Oysa işbölümünde durum değişiktir. İşbölümüne girenler belirlenmiş işlevlerle, görevlerle sınırlıdır. Yani mümkün eylemlilik kapasitelerinin belli bir kısmını işe hasrederler. İş, bölümlere ayrılır ve her bir kısmı bir ögeye verilir. O daha fazlasını da yapabi-

lecek durumda olsa bile, işbölümünün gereği olarak, bu fazlayı yapmamalıdır. O «fazla» için harcayabileceği enerji, zihni-bedeni emek, kendisine ayrılmış işleve, göreve yönlendirilmiştir.

Şimdi bu açıklamalar ışığında «örgütlenme» olgusuna bakalım. Gayet kolaylıkla görülür ki örgütlenme işbölümü ilişkilerini öngörür. İnsanlığın tarihsel gelişmesi içinde gittikçe yetkinleşen, karmaşılaşan örgütlenmeler görüyorsak, bu olgu, işbölümünün giderek belirginleşmesi, «iş»in, işlerin gittikçe daha küçük bölümlere ayrılabilir hale gelmesi olgusuyla güçlü bir rezonans halinde olduğu içindir.

Ayrıca belirtilmesi gereken iki nokta daha var. Güçbirliği ve işbirliği asıl olarak iradi ilişkilerdir. Şu veya bu biçimde olmaları tarafların istek ve seçimlerine belirlenir. İşbölümünde durum tersinedir. Aile, atölye, fabrika, ticarî şirket, okul, polis, ordu, parti gibi çeşitli faaliyetlere özgü örgütlenmelerin hepsinde işbölümü üzerine kurulu ilişkiler vardır ve bunların her biri için tipik bir iş bölümüne biçimi sözkonusudur. Eğer örgütün içindeki kişiler bu tipik iş bölümünün gerektirdiği işlev sınırlamalarına uygun davranmıyorlarsa, ortada «örgütsüzlük» veya «disiplinsizlik» vb. var demektir.

İkinci nokta da şudur. Güçbirliği veya işbirliğinin hiyerarşik ilişkilere yol açması da kural değildir. Oysa işbölümü, zorunlu olarak, kendi nesnel karakteri gereği bunu öngörür.

Aybar, örgütlenmenin işbirliği veya güçbirliği ilişkisi üzerinde kurulduğunu söylemekle başından yanlış yapıyor. Bu yanlış yapması kaçınılmazdır. Çünkü bir pozitivist olarak «olgunun rasyonel, karşı çıkılmaz özünü tesbit etmelidir önce. Alıntının sonundaki bölüm bu bakımdan özellikle anlamlıdır.

«Toplumsal yaşamın doğal sayılması gereken bir olgusu» olan örgütlenmeler bu rasyonel özerline karşı çarpıtılabilmektedirler. «Sınıflı toplumlar da örgüt, —örgütlenmeler— egemen sınıfın çıkarlarına hizmet etmektedir»

Nasıl yapıyor bunu egemen sınıflar? Alıntıyı okuyalım:

«Örgütlenme, çalışmanın, üretimin örgütlenmesidir. Hangi toplumda, hangi üretim tarzında olursa olsun, örgütlenmenin öncelikle bu işlevi gördüğü, gözlemlerin ortaya koyduğu bir gerçektir. Çalışmanın ve çalışanların örgütlenmelerle zaptı rapt içine alınması ise, kolayca anlaşılacağı gibi, üretim biçimine, üretim teknolojisine ve özellikle mülkiyet rejiminin niteliğine bağlıdır. Üretim araçlarının özel mülk sayıldığı bir toplumda, örgütlenme «model»leri, üretim teknolojisindeki farklılıklar yüzünden, birbirinden az çok farklı da olsa, örgütlenmenin esas işlevi, emekçi yığınlarını, üretim aracı sahiplerinin buyruğu altında tutmak, (buyuran-buyrulan) ilişkileri üretmektir. Dolayısıyla örgütlenme, toplumun hukuksal, siyasal, ideolojik üstyapılarına da bağlıdır. Yani örgütlenme «model»leri, toplumun üstyapılarına belirlenir ve örgütlenme, bunlarla, sosyal pratik arasında bir köprü işlevi yapar.» (M.A. Aybar a.g.e., s. 43)



Yine pozitivizm. Aybar bu alıntıda örgütlenmenin biçimlenişine etki eden başlıca faktörleri sayıyor. Bunlar «üretim biçimi», «üretim teknolojisi» ve «mülkiyet rejimi»dir.

Aybar'ın açıklamasından anlaşılan şu: Eğer «mülkiyet rejimi» faktörü olmasa, gerek çalışmanın örgütlenmesi ve gerekse diğer toplumsal örgütlenmeler «dayanışma ve işbirliğinin düzenli biçimde sürdürülmesi»ni sağlayacak, insanlar «önceden kabul ettikleri kurallara göre çalışıyor» olacaklardır. Karşı çıkılacak, eleştirilecek hiçbir şey olmayacaktı.

Ama «mülkiyet rejimi» buna engeldir. Bu işin içine girdiğinde, «üretim araçlarının özel mülk sayılması» rejimi söz konusu olduğunda, «çalışanları zaptı rapt altına alacak örgütlenmeler» kurulabiliyor.

Aybar şüphesiz bilmektedir ki «üretim biçimi» ve «üretim teknolojisi» dediği şeyler, tarih boyunca değişir, gelişirler. Bu değişme ve gelişme, işbölümünün giderek incelmesi, üretici insan eyleminde daralma ve özellikle işçilerin eylemliliğinin basit, niteliksiz hareket biçimlerine indirgenmesi olgularıyla birliktedir.

Aybar bunları önemsemiyor. Tüm sorunun buradan kaynaklandığını görmüyor, görmez de. Bunlar zorunludur ona göre. Bilimin, teknolojinin zorunlulukları. Karşı çıkılmaz gerçeklikleridir.

Böyle düşünülebilir. Ama üretici eylemliliği en basit bir harekete indirgenmiş ve indirgenmekte olan, ve hayatını sürdürmek için bu «hareket»i, bu «pratiği» günler, yıllar boyunca yapmaktan başka çıkar yolu olmayan işçilerin ve hepsi de bu noktaya gelmekte olan emekçilerin, bu «çalışma» biçimleri ile yer aldıkları iş sürecinde güç birliği yaptıklarını, «işbirliği» yaptıklarını söylemesin.

Aybar atlıyor bu noktayı. Tıpkı eleştirdiği o «Leninist örgüt teorisi»cileri gibi. Bunların ekonomist Marksizmlerinde yukardaki gerçekliği sorun olarak koymak abestir; «bilimsel sosyalizme» aykırıdır. Aybar'ın namuslu bir pozitivistin kavrayabileceği biçimdeki Marksizm, belki muktedir «bilimsel sosyalist»lerimiz gibi ökeyle değil ama, ağırbaşlı bir küçümsemeyle bilimin belirlediği şeylerle uğraşmanın abesliği konusunda ikaz eder.

İlginc nokta şu. Aybar «merkezci, dikeyine hiyerarşili, tepeden inme disiplinli» örgütlenmenin genel olarak tüm sınıflı toplumlardaki örgütlenmelerin temel karakteri olduğunu söylüyor ve bu nitelikte örgütlerin egemen sınıfların emekçi yığınları buyrukları altında tutma ihtiyaçları nedeniyle kurulabilmiş olduğunu söylüyor.

Fakat bilindiği üzere «merkezçilik, hiyerarşi ve disiplin», Aybar'ın suçladıkları tarafından «proletarya»ya tamamen uygun nitelikler olarak yüceltilir. Aybar ise tam aksi kanıdadır. O bu nitelikleri, egemen sınıfa kalıcı bir sömürme imkânı tanıyabilecek örgütlenme modelinin zorunlu nitelikleri olarak tanımlıyor, karşıtları ise bunu üretim güçlerinin en rasyonel ve hızlı gelişmesi için gerekli iş örgütlenmesinin zorunlu nitelikleri olarak pekâlâ savunabilecek durumdadır. Proletarya «üretici güçleri geliştirmek» gibi en önemli bir misyonunu yerine getirebilmek için, bilimin gereklerine tam uymak görevindedir.

Aybar'ın iddiası şuydu: Her üretim tarzının kendine

özgü bir örgütlenme biçimi vardır. Aybar bu üretim tarzı kavramına «üretim biçimi, üretim teknolojisi ve özellikle mülkiyet rejimi»ni dahil ediyor. Sınıflı toplumlarda örgütlenme biçiminin «merkezci, dikeyine hiyerarşik, tepeden inme disiplinli» gibi ana özelliklere sahip oluştunda ana etmen, «özel mülkiyet rejimi»dir.

İkincil etmenler ise «hukuksal, siyasal, ideolojik üstyapılar»dır.

Sorun bunlardan kaynaklanıyorsa çözümü de elbette bellidir. Özel mülkiyet lağvedilebilir, hukuk değişebilir, siyasal düzen yeniden kurulabilir, yeni bir ideoloji benimsenebilir v.b. Şüphesiz zor ama mümkün şeylerdir bunlar. Ve böylece piramidal örgütlerin yerine içice halkalar şeklinde düşünülebilecek örgütlenmeler kurulur.

Demeye vakit kalmayacak ve Aybar tüm iyi niyetine karşın yatay düzlemdeki içice halkaların yerine, üzerine paralel çemberler çizilmiş bir konik örgütlenmenin oluştuğunu görecektir.

Eğer buna piramidal örgütlenmeden kurtulduk diye sevineceksek mesele yok.

İkinci nokta. Görülmektedir ki Aybar her üretim tarzının kendine özgü bir örgütlenme biçimi vardır demektedir, ama, örgütlenme biçiminin belirlenmesinde «üretim biçimi ve teknolojisi» dediği faktörlerin nasıl bir etki yaptığının sözünü bile etmemektedir. Örgütlenmeleri «merkezci» vb. yapan şeyleri saydığına göre, anlaşılan odur ki söz konusu faktörlerin bunda hiçbir etkisi olmadığını kabul ediyor.

Bize tamamen tersi kanıdayız. Üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin oluşu ve varlığını burada bulan büyük mülk sahibi egemen sınıflar «merkezci...» vb. örgütlenmelerin çıkarlarını en iyi koruduğunu görebilir ve bunun için çalışabilirler. Hukuk, siyaset ve ideoloji ve bunun kalıcılığı için düzenlenmiş olabilir ve öyledir.

Ama tarih boyunca ezilen sınıflara bu örgütler olğan, başka türlü düşünülemez gibi gelirse ve eski toplum yapısını eylemleriyle dağıtıp yeni bir toplum kurmaya çalıştıkları tarihsel dönemlerde kendileri de benzer özelliklere sahip örgütler kurdularsa ve Aybar'ın «yatay örgütlenme» modeline en yaklaşık örgütler kurdıkları anlarda bile bu örgütlerin yavaş yavaş geri planda kalarak yerlerine en «merkezci...» örgütsel sistemlerin kurulmasını sessizce ve bazen teşvikle karşıladılarsa...

Sorun, belki de gördüğümüz ama elimizden hiçbir şey gelmeyeceği yargısına kapılıp görmezlikten geldiğimiz yerdedir: Sanayi çağının tanrısı bilimin ve teknolojinin belirlediği üretim ilişkileri alanında.

Eğer buradan bakılırsa, «her üretim tarzının kendine göre bir örgütlenme biçimi vardır» önermesi gerçek anlamlılığı ile belirir ve bize «sosyalizmin örgütlenme sorunu»nun çözülmesinde tam bir çıkış noktası olur.

Ne yazık ki Aybar'ın yazısında bu önerme, iğdiş bir süslü söz gibi kalmıştır.

Ele aldığımız bölümlerin ardındaki pasajda şöyle diyor Aybar:

«Kısacası örgütlenme, toplumun üretim tarzına sıkıca bağlıdır ve her üretim tarzının kendine özgü bir örgütlenme biçimi vardır. Ne var

ki, sömürüye dayalı toplumlarda, genel olarak örgütlenmeler, merkezci, dikeyine hiyerarşili, tepeden inme disiplinli bir biçim alır. Bu ana örgütlenme biçimi, üretim tarzının özelliklerine göre farklı biçimlerde uygulanır. Örgütün esas görevi, egemen sınıfın çıkarlarına hizmettir.» (M.A. Aybar a.g.e., s. 43)

Bu vargılar karşısında söz konusu önermenin niteliksel bir anlamı kalmıyor. Ortada bir «ana» örgütlenme biçimi vardır ve bu ana model sınıflı toplumlara tekabül eden köleci, feodal, kapitalist üretim tarzlarında «uygulanmak»tır. Eğer böyleyse, «kendine özgü» deyiimi gereksizdir.

Oysa Aybar'ın bize anlatması gereken şey, şu yarıda sayılan üretim tarzlarının «örgütlenme biçimi»leri arasındaki farklardır. Bütün bu örgütlenme biçimleri «merkezci...» olabilirler ama herbirini «kendine özgü» yapan birşeyler de vardır. Sorunu bir Marksist gibi, tarihsel gelişim planında ele alıyorsak, bu farklılıkları eğilmeliyiz. Ve şunu kanıtlayalım ki tarihen ardarda gelen bu üretim tarzlarının «örgütlenme biçimleri» gittikçe daha «merkezci», daha hiyerarşik... hale geliyorsa işte bu farklılıklardır. Bunu kanıtlamak, en «merkezci», en hiyerarşik biçimine «kapitalizmde —reel sosyalizmi de ekleyebilirsiniz— ulaşan bu örgütlenme biçimlerinin aynı zamanda kendi yıkılış koşullarını oluşturduğunu kanıtlamakla birlikte olmalıdır. Bu kanıtlama ise, doğrudan doğruya ardarda gelen örgütlenme biçimleri arasındaki farklılıkları tesbitte kullandığınız ölçütler ışığında yapılmalıdır.

Fakat Aybar'ın yaklaşımında buna ne gerek ne de imkân vardır. Çünkü onu bu örgütlenme sorununa yönelten şey «merkezci, hiyerarşik, yukardan disiplinli» örgüt yapılarının oluşmuş bir toplumu sosyalist ilân edenlere karşı duyduğu tepkidir. Onlar ve bu yapılar sayesinde insanlığın çok büyük umutlarını hüsrana uğrattıkları yetmiyormuş gibi, merkezizetçiliği, hiyerarşiyi tapınmayı ve yukardan disiplinli «proleter erdemleri» olarak yüceltmektedirler. Aybar'ın tepkisinin haklılığı tartışma götürmez. Ama bu tepkiden yola çıkıldığı için sorunu onların koyduğu çerçevede ele alıyor. Ve dolayısıyla da aynı sorunsal içinde kalıyor. Her sorunsal gibi bunun da temelinde bazı kabuller var. Bunları bir sonraki bölümde ele alacak ve asıl yanlışlığın, açmazın burada olduğunu göstermeye çalışacağım. Ancak buraya kadar yazılanlar Aybar'ın ve karşıtlarının ikincil bazı birleşme noktaları olduğunu da gösteriyor. Örneğin her ikisi de örgütlenmeleri tanımlarken aynı ölçütlerden bakıyorlar. Örgütler merkezi olup olmadıkları hiyerarşik bir yapılanma gösterip göstermedikleri, disiplinin nasıl sağlandığı noktalarından bakılarak tanımlanıyorlar. Ve yine her ikisi de «örgütlenme biçimi»(leri) ile üretim ilişkileri arasında belirleyici bir bağlantı olduğu düşüncesinin dışındadırlar.

Yani «örgütlenme biçimi»nin, mülkiyet ilişkileri siyasal, ideolojik, hukuki yapılarca belirlendiğini varsayıyorlar. Bu durumda örgütlenmenin biçimi egemen sınıfa tayin edilebilir oluyor. Çünkü söz konusu ilişki ve yapıları, devlet iktidarını elde tutan sınıf veya zümrelerin istemlerine değiştirmek mümkündür.

Gerisi akıl yürütme. «Merkezci ... v.b. örgütlenme biçimi kimin çıkarıdır? Aybar mülk sahibi egemen

sınıfların ve bürokrasinin çıkarına olduğunu iddia ediyor. Öbürleri proletaryanın «erdemleri» ile bu özelliklerin çıkarılabilirliğini propaganda etmekle birlikte, asıl olarak pragmatist bir mantıkla kim yönetiyorsa onun çıkarına çalışır diyorlar. Kendileri proletaryanın yöneticileri olduğuna göre bu örgütlenme tartışmasını gerçekten anlamsız, tatsız buluyorlar. Kaldı ki işçilerin cep ve mide durumlarının dönemsel kıyaslamasını yapan istatistikler, çıkar tartışmasında epeyce elverişli bir puandır. O halde işçiler daha iyi çalışacak, yöneticiler de daha iyi yöneteceklerdir. Baltanın icad edildiği tarihten sonra yapılan ilk düzenli ayından beri en iyi çözüm budur.

Aybar ise bir «dip dalgası» olarak gelecek bir proletarya hareketinin bütün bu piramidal örgütleri, parça parça edeceğine emindir. İnanmaktadır ki bu dip dalgasının ertesinde durulacak denizin üzerinde kurulacak örgütlenmelerin görünümü, içice halkalar biçiminde olacaktır. En içteki en dar halkada, yöneticiler bulunacak ve bunlar, en dışta ve en geniş halkada olan işçiler, emekçiler tarafından istendiği an görevden alınmak üzere seçilmiş olacaklardır.

«Dip dalgası»nın hemen ertesinde bu içice halkaların en dıştaki ile en içteki arasındaki mesafe kısadır. Bu bakımdan tüm iyiniyetli beklentilerin gerçekleştiği gibi bir izlenim edinilebilir. Devrim dönemlerinin o coşkusu da bundandır. Ama şimdiye dek epeyce «dip dalgası»nın ortaya çıktığı bu deniz (toplum) hareket halindedir ve içice halkalar bu hareketlilik içinde yayılırlar. En içteki halka yerinde durur ve artık uzaklarda kıpırdayıp duran en dış halkanın kayalık sahilde kırılıp kalışını izler. Bu izlemenin yapılabileceği kule piramit biçiminde olmayacaktır, kesindir bu. Hoş olmayan çağrışımlara yol açabilir çünkü ve biz bu devrimi, «dip dalgası»nın neden yaptık diye soruyoruz.

Merkezli, piramidal örgütlenmelere tepkiden yola çıkan Aybar'ın tezlerinin de benzer bir örgütsel yapıya yol açacağı kaçınılmazdır. Aybar, tüm iyiniyeti ile proletaryanın dip dalgası halinde yükselecek hareketinin saf erdemlerini öne sürerek bu yarıya karşı çıkabilir. Ona göre, sosyalist bilinç, «işçi olma»nın kendinde içrek bir bilinçtir ve sosyalist bilinç bu anlamda işçi sınıfının «öz bilinci»dir. Hatta kitabında bu tezin varoluşçu biçimde kavranılmasının hiç de yanlış sayılamayacağını belirtmektedir. Bu iddiasını ise yalnızca Marx'tan alınan metinlere dayandırmaktadır. O metinleri şu yukardaki türden bir anlayışı, inancı içerdiğini gösterebilmek için yorumlamaktadır. («Yorumlama»yı esas itibarıyla skolastizm diye nitelmesine ve «gözlemlerden hareket etmeyi» onca vurgulamasına karşın.) Kaldı ki bu yorumların yanlışlığı için başka Marx metinlerine başvurulmasına gerek yoktur. Bizzat kendi tezine kanıt gösterdiği alıntılar, Aybar'ın şu yukardaki bilinç kabulünün Marx'ta ilgisiz olduğunu en iyi gösteren alıntılardır.

Bu noktada bir tartışmaya girmek anlamsızdır. Aybar'ın işçi sınıfı-sosyalist bilinç ilişkisi üzerine anlayışı, bize göre Marksizm dışıdır ve ancak herşeyde bir «öz» arayan pozitivizmin Marx yorumuna ait olabilir. Bu bakımdan tartışma sonuçsuz kalmaya mahkumdur. Aybar'ın bizi, bizim Aybar'ı ikna etmemiz bu durumda imkansızdır.

Örgütlenme sorunu için temel teorik önemi olan bu konuyu, kendi yaklaşımımızı açıkladığımız ikinci bölümde ele alacağız. Aybar'ın «her üretim tarzının kendine özgü bir örgütlenme biçimi vardır» önermesinden anladığı şeyin yanlış, yüzeysel olduğunu, ama önermenin örgütlenme sorunun çözümünde son derece önemli bir çıkış noktası olduğunu da vurgulamıştık. Bu konuyu da ikinci bölümde ele alacağız.

Çünkü öncelikle aydınlanması gereken bir nokta var.

Birbirine tam karşıt görüşler ve «model»ler sunmakla birlikte Aybar'ın ve eleştirdiği «Leninist» sıfatlı örgüt teoriklerinin, örgütlenme sorununu aynı teorik çerçeve içinde ele aldıklarını öne sürdük. Bu teorik çerçeve ortak kabuller, üstüne oturmuş bir sorunsaldır. O ortak kabullerden hareket edilerek aynı sorulara cevap aranmaktadır.

Bu sorulara Aybar'ın ve karşıtlarının verdikleri cevapları görecek farklı cevaplar da verilebilir. Aybar'ın «kendiliğindenliği vurgulayan görüşlerine belirli bir doğruluk tanıyan ama «bilinçli öge»nin de ihmal edilmemesini savunan çeşitli görüşler ileri sürülebilir. Merkezi, dikey örgütlenmenin bir zorunluluk olduğunu ama «tabanın da söz ve karar hakkı»nın da unutulmaması gerektiğini söyleyenler görece değişik örgütlenme modelleri sunabilirler.

Bizim burada iddia ettiğimiz şey ise, sosyalizmin, sosyalist hareketin örgütlenme sorununa bu sorunsal, bu teorik çerçeve içinde çözüm bulunamayacağıdır. Çünkü bu teorik çerçevenin altında belli önkabuller vardır ve bizzat bu önkabuller sosyalizm ile çelişmektedir.

Bu önkabullerin odağında, sosyalist hareketin örgütlenmesini bir siyasal hareketin örgütlenmesi olarak ele alma anlayışı vardır. Önerilen ve önerilebilecek «örgütlenme model»lerinin hepsi, sosyalist hareketin siyasal mücadelesini nasıl bir örgütsel yapı ve işleyiş içinde verebileceği düşünülmüş ve oluşturulmuşlardır.

Bu düşünce yanlıştır. Sosyalist hareket, bir siyasal hareket gibi örgütlenemez. Kimileri bunu siyasal mücadelenin yadsınması v.b. deyimlerle niteleyebilir. Ama sosyalist hareketin bütün tarihsel deneyi ve bugün varılan noktaların analizinde çıkarılması gereken sosyalist hareket gerçek bir siyasal mücadele vermek için, kendi özgün siyasal hedefine varmak için, öncelikle bu «siyasal hareket» olma mantığından sıyrılmalıdır.

Bu sözleri paradoksal bulacak olanlar, Marksist siyasal anlayış ile burjuva siyasal anlayış arasındaki kökten farkı unutmamış olanlardır. Ancak bu unutkanlar daha doğrusu burjuva siyasal anlayışa, burjuva ideologlardan daha sıkı sarılanlar, sosyalist hareketi o bilinen «siyasal hareket» kalıpları içinde düşünebilir.

Sosyalist hareketin örgütlenme sorununun çözümlemesinde en önemli teorik adım, bu düşünce biçiminin neden yanlış ve çelişik olduğunu kavranmasıyla atılmış olacaktır.

## «SİYASAL HAREKET»LER HANGİ VARSAYIMLARIN ÜRÜNÜDÜR — BU VARSAYIMLAR SOSYALİST HAREKET İÇİN KABUL EDİLEBİLİR Mİ?

Burjuva toplumda, ortaya çıkan siyasal hareketler, belirli toplum kesimlerinin talep ve özlendirmelerini gerçekleştirmek amaçındadırlar. Programlarında hangi talep ve özlendirmelerin savunucusu olduklarını belirterek, bunları benimseyecek kesimlerin desteğini almak böylece güçlenmek isterler. Programlarında aynı zamanda bu talep ve özlendirmeleri nasıl gerçekleştireceklerini de anlatırlar. Bütün programlarda özelliği, devletin karar ve yaptırım gücünü öngörmeleridir. Programlarda devletin çeşitli kurumlarının, yetki ve imkanlarının hangi amaçlar için, nasıl kullanılacağı anlatılır.

Bu bakımdan siyasal hareketlerin iktidar mücadelesi vermeleri zorunludur. Programlarını uygulayabilmelerinin önkoşulu, bu mücadeleyi kazanmaları devlet gücünü kullanma imkanıyla sahip hale gelmeleridir.

Bu yüzden bir siyasal hareketin önünde üç evre vardır. İlk evre aynı amaçları benimseyen kişi ve grupların bir parti örgütünde birleşmeleri evresidir. Parti, devlet iktidarını ele geçirmek için öngörülen mücadeleye, mücadele biçimlerine fiilen katılacak kişilerden oluşturulur. İkinci evrede parti, amaçlarının geniş kesimlerce benimsenmesine çalışır. Yeni kadrolarla güçlenmeye, yaygınlaşmaya uğraşır ve bütün bu çabalarını belli bir iktidar stratejisi içinde düzenleyerek, devlet gücünü kullanma konumuna gelir. Üçüncü evrede ise devletin karar ve yaptırım gücü sayesinde amaçlarını gerçekleştirmeye çalışır. Talep ve özlendirmelerinin bu partinin iktidarında gerçekleşeceğine inananlar, devletin hangi kararları aldığına uygulamalarına ve edinilen sonuca bakarak onu değerlendirirler.

Herhangi bir burjuva parti, siyasal hareket için yukarıda anlatılanların hiçbir özelliği yoktur. Tamamen doğal, olması gereken ve burjuva toplumlarında binlerce kez olan bir şey anlatılmaktadır. Çünkü onlara göre devlet, toplumun yönetildiği, yönlendirildiği ve meşru yaptırım gücünün toplandığı yerdir. Nötr bir mekanizmadır, ya da böyle olmalıdır devlet. İyi ya da kötü devletsiz bir toplum düşünülemez. Bir toplum da geniş kesimleri ilgilendiren talep ve özlendirmeler her zaman vardır. Bunların en ılımlısı da en radikalide ancak devlet sayesinde, onun kurumları aracılığıyla, bir devlet eylemi sonucu olarak gerçekleşebilir.

Tüm siyasal-toplumsal hedeflerin gerçekleştirilebilmesinde etkin rolü devlete veren; bu hedefin, devletin toplum üzerindeki eylemi (veya eylemliliği) sayesinde gerçekleşebileceğini veri alan yerleşik —burjuva— siyasal anlayışa, düzene tam uygun bir mantıktır bu.

Bu mantık sosyalist hareket için kabul edilebilir mi?

Bu soruya olumlu cevap veriliyorsa, bütün siyasal hareketler gibi sosyalist hareketin de hedefini fiilen gerçekleştirmeye kadarki süreci üç evreye ayırması; ilk evrede devlet gücünü, iktidarı ele geçirmeyi sağlayacak gücü edinmeye çalışması, bunun için de öncelikle bu güçlerin etrafında toplanacağı odak olarak, partiyi oluşturması gerekir. Özel mülkiyetin kaldırılması gibi, öteki siyasal partilerden kökten farklı

Birikim 52-53/28

bir talebin savunucusu olduğu için, onun «devleti ele geçirmesine» karşı direnç çok daha fazladır. Bu onun, öteki partiler için gerekli olandan daha fazla ve militan güce sahip olmasını zorunlu kılar. Aynı nedenle ikinci evre sosyalist bir parti için çok güç geçecektir. Parti her çeşit mücadele biçimine hazırlıklı olmak zorundadır.

Üçüncü evrede, yani devlet gücü ele geçirildikten sonra da benzer bir durum söz konusudur. Çünkü devlet gücünü özel mülkiyetin kaldırılması, ekonominin merkezi planlanması gibi kapsamlı eylemler için kullanmak gerekmektedir. Ele geçirilen devlet aygıtı, sosyalizmin gerçekleşmesi için önkoşul olan bu eylemleri yapmakta yetersizdir. Devlet bu olumlu rolünü yerine getirebilecek kadar güçlendirilmeli, yeni aygıtlarla takviye edilmelidir. Böylece yetkinleştirilen, gerekli işlev ve güçle donatılan devlet, yöneticilerin uygun politikaları ile olumlu rolünü oynamaya başlar. Sosyalist toplum, bu çok güçlü sosyalist devletin, eylemiyle inşa edilmeye başlanır.

Gelgelelim altmış yılı aşkın tarihi dönemin bir yığın örneği kesinlikle göstermiştir ki, «sosyalist devlet» sosyalist bir toplumu inşa edememiştir. Devlet eylemiyle sosyalizmin kurulacağına dair mantık iflasla sonuçlanmıştır. Uluslararası Sosyalist Hareket, 1960 başlarında ortaya çıkan bunalımın temel nedeni, bu gerçeğin anlaşılır hale gelmesinden doğan rahatsızlıklardır. Ayırdedici özelliklerinin ne olduğu, ne olması gerektiği, bilinen sosyalist toplum ile, bu özelliklerden yoksun «sosyalist» sıfatlı toplumlar arasındaki keskin farklılığın giderilebileceğine dair beklentilerin boşuna olduğunun anlaşılması nedeniyle doğan bunalım, 1960'lardan günümüze kadar Uluslararası Sosyalist Hareketi keskin iç çatışmalara sürüklemiştir. Kimileri sosyalist toplumun, «sosyalist» devletin güç ve eylemleriyle kurulacağı ana fikrine sadık kalarak, ortaya çıkan sonucu «sosyalist devlet» yöneticilerinin şu veya bu yanlış politikalarına bağlamış; şu veya bu biçim politikaları uygulamış olsalar da sonucun farklı olacağını savunmuşlardır. 1970'lerin sonuna doğru bu tür karşı çıkışlara dayalı girişimlerin hemen tümünün de çıkmazlarla karşılaştığını kanıtlayan bir dizi deney yaşanmıştır.

Şu anda uluslararası ve ulusal planlarda vaktiyle sahip olduğu ortak platformları parçalanmış bir «genel sosyalist hareket» vardır. Dünya çapında nüfuz mücadelesi vermek, etki alanını genişletmek anlamında birer «uluslararası hareket» olan reel sosyalist devletler arasındaki üstünlük çatışmalarında olsun, en büyük ve tek sosyalist güç olabilmenin amansız rekabetini yaşayan her bir ülkedeki gruplar arasındaki çatışmalarda olsun, keskin bir öfke kopkoyu bir düşmanlık havası egemendir. Bunun nedeni artık yalnızca sosyalizm hedefine varılamamış olması değildir.

Sosyalistlerin devleti ele geçirip, onu sosyalistlerin ya da işçi sınıfının devlet gücü olabilecek hale getirmelerini ve bu devletin eylemleriyle sosyalist toplumun kurulacağını veri alan genel eğilim, Çin'deki Kültür devrimi deneyinin başarısızlığından sonra artık bu «hedefe varılamayış» gerçeğini atlayarak, varolan üstü kapalı benimsemeye, SBKP'nin varolan «sosyalist

toplumları» «reel sosyalizm» olarak niteleyişine aldır-mamaya başlamıştır. Genel eğilim artık «reel sosyalizm»e de razıdır.

Ama iktidara sahip olmak da artık eskisi gibi kolay gözükmemektedir. 1960'lara gelinceye kadar her şeye karşın er geç iktidarın ele geçirileceğine dair bir inanç vardı. Emperyalist sistemin her an şiddetle patlak verecek bir bunalıma gireceği veya —bununla eşanlı olması gerekmeyen— geniş yığınların kitlevi bir hareketlenmeye, isyana yönelecekleri bekleniyordu. Ama 1960 sonrası dönem, «objektif nedenlerin» zorunlu sonucu sayılan bu gelişmelere bağlanan umutları da sarstı. Emperyalist sistem beklenen türden bir bunalım geçirmedi; ya da böyle bir bunalım geçirdiği söylenen evreleri bir çöküş manzarası göstermeyerek, sosyalist hareketlerin iktidarı için uygun koşullar yaratmayarak geçti. Emperyalist sisteme dahil ülkelerde 1960 sonrası görülen kitlevi hareketler, varolan sosyalist, komünist partilere gittide daha az ilgi göstermeye başladılar. Bu olgular; bir zamanlar herbiri kendi Ekim Devrimlerini yaparak tek başlarına iktidara geleceklerine inanan sosyalist hareketleri «iki aşamalı devrim»leri kabule zorladı. Yoksul köylülüğün «milli» burjuvaziye, «öteki emekçi kesimlerden burjuvazinin reformist kanadı»na kadar çeşitli müttefiklerden biri veya bir kısmı ile iktidarın alınmasına dayalı pek çok «demokratik devrim» modellerinin ortaya atılması bundandır. Bu tedirgin geri çekiliş, özellikle soy reel sosyalist akımlarda (SBKP ve ÇKP'nin resmi takipçileri) tam bir kuyrukçuluğa dönüştü. Her ne pahasına olursa olsun birilerinin koltuk altında iktidara ortak olabilmeyi amaçlayan bu eğilimler, düzenin «aşırı» bulduğu her şeyden arınarak, resmi siyasal düzenin sola karşı korunması görevini üstlendiler.

Türkiye'deki hareket, bütün bu gelişmelerin tipik olguları bakımından hayli zengindir. Ve eğer bugün, faşistlere duyulan düşmanlık ve öfkenin daha koyu-sunun birtakım raparıyorlara karşı duyulduğu bir gerilimli ortam yaşanıp geçse; bu yalnızca reel sosyalizmi sosyalizm olarak sunmaya çalışmanın suçlu tedirginliğinin değil; bir siyasal hareket olarak iktidara gelebilme yollarının, imkânlarının artık hayli gölgeli olduğunun sezilir olmasının doğurduğu karamsarlığın da ürünüdür. Zaferden şüphe dikenleri, parlak sözlerin gergin ve ince yüzeyi altında büyümektedir. Sosyalizmin teorik-pratik ahlaki ilkeleri, değerleri, bir nihilist aldırmaçlığı içinde bu kadar kolaylıkla ayaklar altına alınıp eziliyorsa, nedeni budur.

\*

Ekonomide merkezi planlamanın varlığı, büyük üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin olmayışı ve tek parti yönetimi gibi yanları hariç, öteki bütün yönleri ile herhangi bir burjuva toplumdan farklı olmayan günümüz reel sosyalist toplumlarının durumu... Egemen eğilimi, yürürlükteki burjuva topluma adapte olmak, bir düzen partisi olarak varolan siyasal düzene yerleşmek olan Avrupa Komünist partileri... Ölümle sonuçlanabilen çatışmalar ve koyu düşmanlıklar gibi şimdilik Türkiye'ye özgü sayılabilen görünümle hariç diğer yönleri ile Türkiye Sosyalist hareketine benzer bir durum yaşamakta olan geri bırakılmış ülke sosyalist hareketleri...

Birikim 52-53/29

Sosyalizm mücadelesi başlıca üç aşamadan oluşan bir yol olarak düşünülür: Başlangıç evresi (partinin oluşumu), iktidar mücadelesi dönemi (devletin ele geçirilmesi) ve sosyalizmin inşası (sosyalist devletin gücüyle ekonomik, siyasal, kültürel programların uygulanması). Yukarıda çizilen manzara açıkça gösterir ki günümüzde, hangi aşamada olursa olsun tüm sosyalist sıfatlı hareketler tıkanmıştır. Bu tıkanmanın yarattığı rahatsızlıklar içinde «sosyalist» toplumlar bildik kapitalist toplumlara, «sosyalist» devletler bildik kapitalist devletlere, iktidar öncesi konumda olan sosyalist parti ve gruplar ise —yumuşatılmış programı hariç— herhangi bir burjuva partiye benzemeye başlamışlardır. İlişkiler aynı, politika yöntemleri aynı, değer yargıları aynı, sorunları aynıdır.

Buraya kadar yazılanlar, bu sonuçlara varılmasını kaçınılmaz kılan nedenin ne olduğunu gösterebilmektedir.

Sosyalist hareketler, sosyalist toplumun kurulması gibi benzersiz bir amaca sahiptirler. Ayırdedici nitelikleri budur. Bu amaç, bu hedef, öteki siyasal hareketlerin önlerine koydukları en kapsamlı hedeften bile nitelikçe üstün, farklı bir hedeftir.

Böylesi bir hedefi gerçekleştirme iddiasında olmalarına karşın sosyalist hareketler, öteki siyasal hareketler ile aynı mantığı paylaşmakta sakınca görmemişlerdir.

Burjuva siyasal hareketler, programlarını ancak devlet gücü sayesinde gerçekleştireceklerini söylerken ve programlarını buna göre düzenlerlerken, tamamen kendi kendileri ile tutarlıdır. Çünkü onların sahip oldukları dünya-toplum-görüşü, devletin, tüm toplumsal faaliyetlerin genel yöneticisi ve yönlendiricisi işlevini yerine getiren özel bir kurum olarak toplumun üzerinde yer almasını, zorunlu ve rasyonel bulur. Bu bakımdan burjuva siyasal hareketlerin devletin olumlu, yapıcı eylemliliğini tanıyarak programlarını düzenlemeleri olağandır.

Fakat, Marksizm, kurum olarak devleti **sınıflı toplumların** doğal, kaçınılmaz bir ürünü sayar. Devletin, bir kurum olarak, «aşağıdaki» toplumla kurduğu devlet-toplum ilişkisinin, ayrıca çözümlenmesi gereken sorunlar yarattığını belirterek. Hedefi olan sınıfsız toplum, aynı zamanda devletin de ortadan kalktığı bir toplum olacağını vurgular. Dolayısıyla devlete olumlu bir kuruculuk işlevi, olumlu bir eylem örgütü olabilmek niteliği vermesi sözkonusu olmayan sosyalist hareket, nasıl oluyor da sosyalist toplumun «yukarıdan aşağıya» kurulacağını kabul edebiliyor ve böylece kaçınılmaz olarak «yukarıyı» yani devleti, olabilecek en olumlu işlevle donatabiliyor?

Bu durumda Marksist sosyalist devrim teorisinin önce vurguladığı «devlet olmayan devlet» ve «devletin süreç içinde sönmesi» tezinin ne anlamı kalmıştır?

Günümüz reel sosyalist ülkeleri yöneten Marksist sıfatlı partilere bakıldığında hiç bir anlamının kalmadığını söylemek gerekecektir. Çünkü buralarda tarihin gördüğü en büyük, karmaşık devlet aygıtları oluşturulmuştur.

Burada, bu devlet aygıtlarının bu «Marksistler»in yönetiminde, elinde olduğunu söylemenin de hiç bir anlamı yoktur. Daha doğrusu, böyle bir gerekçe ileri atılamaması olarak, onu terketmek, bir çok örneği olan

vülger sosyalizm tezlerinden herhangi birini benimsemiş olmak anlamına gelir.

Marksizm, komünist topluma doğru sürecin —sosyalizm— aynı zamanda «devletin ortadan kalkacağı» bir süreç olması zorunluluğunu vurgularken, sorunu, devletin toplum üzerindeki yerinde tesbit eder. Sorun, devletin tüm toplumsal faaliyetlerin genel yöntemi ve yönlendirmesi işlevini yerine getirebilecek organlara sahip olan, bu işlevleri kendinde toplayan bir kurum olarak varlığındadır. Bu durumda devlet ile toplum arasında kurulan ilişkidir. Devletin kimin elinde olduğundan, kimin yararına kullanıldığından bağımsız olarak, bizzat bu **ilişkidir** kaynaklanmaktadır sorun. Devlet kimin yararına kullanılıyor olursa olsun sorunun niteliği değişmez.

Çünkü devlet ile toplum arasındaki ilişki, tüm toplumsal faaliyetlerin yönetimi, yönlendirilmesi ve bunun için gerekli yaptırım işlevini kendinde toplayan bir kurum ile, bu işlevlerden yoksun bir toplum arasında kurulmuş bir ilişkidir.

Egemen ve ezilen sınıflar arasındaki ilişkide de aynı nitelik yok mudur? İktidar komünal toplumdan sınıflı toplumun ilk biçimlerine geçiş, böylesi bir işlevsel ayrılma ile olmamış mıdır? Toplumun genel yönetiminin, o toplum içindeki belirli bir kesimin özel görevi haline geliş ve toplumun kalanın bu görevden uzaklaşması süreci içinde ilk devlet doğmamış mıdır?

Sınıflı toplumların en üst —ve Marksist tarihi gelişim teorisi içinde ele alındığında— en son biçimi olan kapitalizme gelinceye kadarki süreçte devlet yalnızca fizik güç olarak düzenli bir büyüme göstermekle kalmamış, aynı zaman toplumsal faaliyetlerin genel yönetimi ve yönlendirilmesi işlevinin tamamen toplumdan kopmasını sağlayan bir siyasal düzen oluşmuştur. Devlet hem bu siyasal düzenin en önemli ögesi ve hem de sürekliliğini koruyan mekanizmadır.

Devletin giderek güçlenmesi olgusuyla birlikte ele alınması, birlikte düşünülmesi gereken ikinci olgu, burjuva toplumda geniş yığınların giderek apolitik hale gelişleri olgusudur.

İkinci olgu, birincisinin ürünü değildir. Siyasal düzeyin bu iki olgusu, yazımızın ikinci bölümünde göreceğimiz gibi, kapitalist toplumun alt yapısında, üretici güçler - üretim ilişkileri düzeyinde tesbit edeceğimiz gelişmelerle çok yakından ilişkilidirler. Kapitalist toplumun siyasal düzeyinin genel olgularıyla kapitalist üretim biçimi arasındaki köklü bağlantıyı burada açıklamaya girişmeyeceğiz ama Marx'ın «siyasal toplumun anahtarı sivil toplumdur» yollu temel önermesini hatırlamanın tam yeri de burasıdır.

Marksizm, «devlet sorunu»nu yukarıda en özet biçimde açıkladığımız yaklaşım içinde ele alır. Bu bakımdan sorunun çözümüne, devletin üstlendiği, tekeline aldığı işlevlerin, topluma «yeniden» devri, topluma kazandırılması olarak formüle eder. Bunun bir «geçiş süreci»ni gerektiren kapsamlılıkta olduğunun bilincindedir. Bu yüzden anarşist öneriyi yadsır.\*

\* Kaldı ki anarşizm, devleti topluma zorla dayatılmış, neredeyse sunj bir kurum olarak kabul eden anlayışla Marksizmden köklü biçimde avırır. Marksizm ile anarşizmin asıl ayrımı buradan başlar. Anarşizm devlete doğal bir zorunluluk, ve-

Bundan dolayıdır ki Marksizm, sosyalist hareketin örgütlenmesinin, en tam ifadeyle bir devrimin örgütlenmesi olarak düşünülmesi gerektiği noktasından başlar.

## BİR DEVRİM ÖRGÜTLENMESİ İÇİN İLK NOTLAR

Buraya kadar yazılanların hemen akla getirdiği bir ilk sorudan başlamalıyız:

Sosyalizmin kurulmasına hangi aşamada hangi koşullar varlığında başlanacaktır?

Bu soruya eleştirdiğimiz yaklaşım gayet kolaylıkla açık bir cevap verebilmekteydi iktidar, devlet gücü ele geçirildikten sonra.

Yukardan beri açıklamaya çalıştığımız Marksist yaklaşım ise tamamen farklı bir cevabı gerektirir. Sosyalizmin kuruluşu, sosyalist hareketin başlangıç anından itibaren başlayan bir süreçtir. Burjuva devletle kesin hesaplaşma noktası bu sürecin şüphesiz önemli bir anı olacak ve bu nokta başarıyla geçildikten sonra sosyalizmin kurulması çok daha hızlanacak, tüm alana yaygınlaşacaktır. Burada «önemli nokta, bu kesin hesaplaşma anına gelinceye kadar sosyalist hareketin yürüttüğü eylem programının içeriği ile burjuva devletin varlığını yitirmesinden sonra yürütülecek programın içeriği arasında köklü bir farklılık olmamasıdır.

Sosyalist hareket, yerleştirmek istediği sosyalizme özgü ilişki ve eylemlilik biçimlerinin hayata geçirilmesi eylemini, düzenin ve devletin kuşatması, saldırıları altında yürüttüğü için, bu saldırıları her geriletişi, kuşatma çemberinin bir yerlerinde açtığı her gedik ve böylece eylem alanının genişlemesi, aynı zamanda —özel olarak— devleti belli bir işlev kaybına uğraması anlamına gelecektir. Bu sosyalist hareketin, kesin hesaplaşma noktasında, gerçek bir «ikili iktidar» durumu yaratmasına elverişli. Kaldı ki sosyalist hareketin, yukarıda belirtilen kuruculuk ve kullanımı geliştirilip, yaygınlaştırılması eylemi, asıl olarak yerleşik düzene, hayat tarzına karşı alternatif bir hayat tarzının doğması demektir. Bu durumda sözü edilen kesin hesaplaşma anında, iki farklı hayat tarzı insan ilişkilerini, faaliyetlerini farklı örgütlenişler içinde kuran iki yapı karşı karşıya gelmiş olacaktır. Siyasal açıdan «ikili iktidar» durumu olarak nitelenecek bu tarihsel anda, taraflardan biri kapitalist hayat tarzının burjuva devlet iktidarı; öteki ise bu noktaya kadar kurulabilmiş yeni hayat tarzının gerektirdiği «devlet olmayan devlet» iktidarındır.\*

ya rasyonellik atfeden geleneksel anlayışla aynı teorik plandadır. Onun zıddıdır. Yukarıda yapılan kısa açıklama bile gösterir ki Marksizm bu teorik çerçevenin tamamen dışında üstünde ele alır konuyu.

\* Sosyalist hareketin genel mücadelesi şüphesiz yalnızca bundan ibaret değildir. Kapitalist toplumun kendine özgü mücadele platformlarında, ekonomik-mesleki örgütleri içinde verilecek olan —yerleşik deyimle ekonomik-demokratik— mücadelenin gerekleri yerine getirilmeyecek demek değildir elbette— Yukarıda genel hatlarıyla verilen perspektif, düzen içinde karşılanabilir taleplerin mü-

Marksist yaklaşımın doğrudan sonucu olan bu vargılar, kapitalizmin başlangıcından günümüze kadar meydana gelen tüm devrimci dönemlerin olgularıyla da uyum halindedir.

Paris Komünü, Sovyet, Çin'in köylü birlikleri, Küba'da Asî Ordu ve halk komitelerinin ortaya çıkışları ile doğan ikili iktidar durumları ve aynı zamanda bu yeni tür iktidar kurumları toplanan kitlevi hareketteki gayet belirgin yeni bir hayat tarzı oluşturma yönündeki arayışlar, deneyler ve bunların yarattığı canlı değişken, coşkulu ortam... Devrimleri karakterize eden bunlar değil midir?

O ana kadar içinde yaşadıkları toplum düzeninin, hayat tarzının doğurduğu çok yönlü sorunlardan kurtulmak isteyen kitleler, bu potansiyeli önceden tasarlanmış, kavranmış bir doğrultuda harekete geçirmektedirler. «Artık eskisi gibi yaşamak istememekteler» Harekete geçiş nedeni budur ve şimdi yeni bir hayatın arayışı halindedirler. Bunun içindir ki sözkonusu devrimci durumlarda insanlararası ilişkiler de yepyeni biçimlenişler, giyim kuşamlarına hitap tarzları, toplumsal hayatın belli başlı kurumlarından (aile, okul, tören veya toplantı v.b.) ahlaki değerlere kadar her alanı kapsar. Yeni sanat türleri, sanat akımları, yeni görenekler ortaya çıkar. Hatta somut ihtiyaç maddeleri üretiminin nesnel kuralları işlevsel sınırlamaları daha yüksek bir verimlilik ve daha insanî ilişkiler için zorlanır. Karşılıklı ve ortaklaşa bir ilginin, dayanışma ve paylaşma isteğinin etkisiyle yeni bir iş ilişkisi ortamı kurmak güçlü bir eğilim olarak belirir. Bu sonuncu olgu aynı zamanda devrimci hareketin niteliği hakkında tam bir gösterge değerindedir.

Bu zengin çeşitlilikte ve toplumsallaşma eğilimi altında süren yeni biçimde yaşama, yeni bir hayat tarzı oluşturma hareketi ortaya çıktığında, eski düzen ve devlet hayli sarsılmış, güç kaybına uğramış olsa da hâlâ varlığını sürdürmektedir. Yeniden eski biçimini almak, işleyiş kurallarını egemen kılarak, içine düştüğü bunalım sonucu doğan kitlevi hareketi yine kendi kanalları içinde yaşamağa mecbur bırakmak için toparlanmaya çalışmaktadır. Devletin zorlayıcı gücü ve halen elinde tuttuğu meşru yönetim ve yönlendiricilik işlevine dayanarak yapılacak bu girişime karşı kitlevi hareketin öncelikle benzer güç ve işlevler tanınmış bir kurum oluşturmaya tipik bir sonuçtur. Paris Komünü'nde, Sovyet'de, şimdiki Köylü Birlikleri'nde ve Küba'da ki halk komiteleriyle Asî Ordu müfrezelelerinin iç içe geçtiği özgül durumda bu özellik ortaktır. Ama bunlar, üstlendikleri devlete özgü işlevleri yeni biçimde yerine getirmektedirler. Geniş yığınlar bu kurumlar karşısında yalnızca söz ve temsilci seçme hakkı gibi burjuva demokratik haklara sahip olmakla kalmazlar. Çoğu kez kararların oluşturulması ve denetlenmesi sürecine doğrudan katılabilmektedirler ve ayrıca daha da önemlisi; sözkonusu kararların uygulanması, klasik devlet işleyişinde olduğu gibi birtakım

cadelesi verilirken, bunun, sistemli bir düzen eleştirisiyle düzen bağlarını çözücü bir teşhirle birlikte yapılması gerekliliğini gösterir. Bu konu yazımızın gelecek sayıdaki kısmında ele alınacağı için değinmekle yetiniyoruz.



özel görevlilerin işi değil, bir toplu katılmanın konusu olmaktadır.

Bu eski devlet-toplum ilişkisinde radikal bir değişim demektir. Eskiden devlet ve toplum arasında tesbit edilebilen işlevsel kopukluk; geniş ölçüde sözkonusu değildir. Devletin toplumun, tüm toplumsal faaliyetlerin genel yönetimi, yönlendirilmesi ve bunlara ilişkin kararların uygulanması işlevlerini kendi tekeline alarak, bütün bunların ancak resmi devlet organları, güçleri tarafından yapılan işler olarak düzenlemesi durumu toplumun —geniş kitlelerin— yukarıda anılan türden bir eylemlilik kazanmış olması nedeniyle bozulmuştur.

Devrimci hareketlerin «ikill iktidar» durumunu kendi lehlerine ortadan kaldırması, «devlet olmayan devlet»ler sayesinde, bu kurumlar ile geniş yığınlar arasındaki özgün işlevsel ilişkinin varlığında mümkün olmuştur. Gelgelelim kapitalizm çağına girildikten sonra meydana gelen tüm devrimci durumlarda zaferin ertesinden itibaren; bu «devlet olmayan devlet»lerin, o bildik devletin gitgide sönükleşen bir organı haline gelişlerini görüyoruz. Devlet ve toplum arasındaki işlevsel ayrıma dayalı ilişki yeniden kurulmaya başlanmakta, geniş yığınların «devlete özgü faaliyetlere katılmasının eski biçimleri ortadan kalkmakta, «devlete özgü» faaliyetler, gitgide yetkinleşen devlet aygıtının ilgili organlarında, onların özel görevlileri —bürokratlar ve devlet güçleri— tarafından yapılır olmaktadır.

Çoğu kez öncekini pek aratmayacak bir baskıcı kimliği de hızla edinen bu —ek aygıtlarla güçlenmiş— personeli yeni devlet, devrimci dönemin «devlet olmayan devlet» niteliğindeki kurumları etrafında, o bağlamda süren «yeni bir hayat tarzı» arayışlarını da denetim altına almaya başlamakta kısa sürede duraklatıp, eskinin bilinen biçimlerinden nitelikçe farklı olmayan kalıplara döndürtmektedir. Böylece içine girilen hayat tarzının, devrim arifelerinde propagandası yapılan yeni hayat tarzına ilişkin beklentilere, umutlara karşılık vermediğini çok geçmeden resmi ağızlar bile itiraf edeceklerdir. Kimi bunun olağan olduğunu, koşulların ve daha çok «hayatın gerçekleri»nin ancak bu kadarına elverdiğini ve bu «gerçeği» kabul etmek ona uymak zorunda olduğumuzu söyleyecek; kimi de

—örneğin 1960 ortalarındaki ÇKP kadroları gerek kurulu devlet— toplum ilişkisini, gerekse bu ilişkinin varlığında süren toplumsal hayatı bir «kültür devrimi» hamlesiyle değiştirmeye girişmek cesaretini gösterecek ama umdukları sonucu alamayacaklardır. Şu ana kadar yazılanlar doğrultusunda bu başarısızlığın bir nedenini hemen söyleyebiliriz: Çin'de, bütün «sosyalist» ülkelerde olduğu gibi genel yönetim mekanizmasının en önemli ögesi olan partinin bir bölümü ve onun etrafında toplanmış kadroların karar ve inisiyatifliyle başlatıldı «Kültür Devrimi». Yönetim mekanizmasının bu girişime karşı çıkan kesimini çok kısa sürede etkisiz hale getirerek ülkenin tek siyasal gücü otoritesi konumuna gelen bu kadrolar, eski işleyiş altüst etmişler ve Çin toplumunda devrimci dumalara benzeyen geniş bir hareketlilik meydana getirmişlerdi. Fakat yüzeysel bir benzerliktir bu. Çünkü sözkonusu kadrolar, Çin toplumunda neyin nasıl olması gerektiğini, ayrıntılarına kadar saptayıp kendilerince sosyalist bir hayat biçimi ve siyasal işleyiş modeli kurmuşlardı. Ellerindeki devlet imkanlarıyla bu modeli geniş yığınlara ilan ederek, bu modele göre yaşanması gerektiğinin ve yaşanacağını propagandasını yaptılar. Geniş yığınlar, Başkan Mao'nun ilahi mesajlarının aracısı olan Kültür Devrimi kadrolarının, bu devlet konumundaki güçlerin çağrısına uyarak, yani tanrının ve devletin yönlendiriciliğine iman etmiş geleneksel anlayışa tamamen uyarak, tıpkı bir taşınma olayında olduğu gibi «harekete geçti». Kültür Devrimi'nin devlet konumunu üstlenmiş kadroları, geniş yığınlara, hazırladıkları bu yaşama biçimi içinde nasıl davranmaları gerektiğini neyi nasıl düşünmeleri gerektiğini öğretmeye çalıştılar.

«Kültür Devrimi», devlet gücü inisiyatifli ve yönlendiriciliğiyle sosyalist bir toplumun yaratılamayacağını bir kez daha kanıtlanmıştır. O devlet güçleri, devlet-toplum ilişkisini «devletin sönmesi» hedefine yönelik biçimde değiştirmek isteseler de sonuç aynıdır. Başından beri vurgulamaya çalıştığımız nokta, bu isteğin yokluğu değil, bu isteğin —bunu da içeren daha kapsamlı hedefin— devlet konumunda kalınarak gerçekleştirilmesine uğraşmanın açmazlarıdır.

Devam edecek